

Okullarda Karşılaşılan Bağımlılıklar Üzerine Bir Durum Çalışması*

İlker Dere¹ Abdullah Uçar²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, idere@erbakan.edu.tr (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, ucar7289@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 12.03.2020
Kabul: 02.06.2020
Yayın: 28.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Okul,
Öğretmen,
Bağımlılıklarla
Mücadele,
Madde,
Teknoloji.

Bu araştırmanın amacı, okullarda karşılaşılan bağımlılıklar hakkında öğretmenlerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaca ulaşmak için durum çalışması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenen ve Konya ilinin merkez ilçelerinde bulunan ortaokul ve lise kademesinin çeşitli branşlarında görev yapan 14 öğretmenden oluşmaktadır. Veri toplamak için dört temel bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler, katılımcı öğretmenler ve okul yöneticilerinden izin alınarak yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Toplanan verileri analiz etmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonuçları, okullarda çeşitli bağımlılık türleriyle karşılaşıldığını ve bu bağımlılık türlerinin ortaokul ve lise kademesine göre farklılaştığını göstermektedir. Ortaokul kademesinde daha çok tütün ve teknoloji bağımlılığı; lise kademesinde, tütün ve teknoloji bağımlılıklarının yanı sıra uyuşturucu ve alkol bağımlılığı gibi daha tehlikeli türlerle karşılaşılmaktadır. Bağımlılıklarla mücadelenin devlet, okul, aile ve sivil toplum iş birliği ile yapılması gerektiğini söylemek mümkündür.

A Case Study on Addictions Encountered in Schools

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 12.03.2020
Accepted: 02.06.2020
Published: 28.06.2020

Keywords:

School,
Teacher,
Struggling with
Addictions,
Substance,
Technology.

This study aims to reveal the opinions of teachers regarding the addictions encountered in schools. In order to achieve the goal, this research was conducted with the case study design. The study group of the research consisted of 14 teachers working in various branches at secondary and high schools located in the central districts of Konya. The teachers who would participate in the study were determined using the maximum variation sampling method. A semi-structured interview form consisting of four main sections was used to collect the data. The data were collected through face-to-face interviews by obtaining permission from the participating teachers and school administrators. Content analysis was performed to analyze the collected data. The results of the study reveal that various types of addiction are encountered in schools and that these differ depending on secondary and high schools. Tobacco and technology addictions are more common in secondary schools while more dangerous types, such as drug and alcohol addictions, are encountered in high schools in addition to the tobacco and technology addictions. It is possible to state that the fight against addictions should be performed with the cooperation of the government, school, family, and civil society.

Atf/Citation: Dere, İ. ve Uçar, A. (2020). Okullarda karşılaşılan bağımlılıklar üzerine bir durum çalışması, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 114-133.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

* Bu çalışma, 19-22 Haziran 2019 tarihlerinde Sakarya'da gerçekleştirilen International Congresses on Education (ERPA) adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Bağımlılık, bireyin bir nesneye, insana ya da varlığa karşı önlenemez arzu ve istekli olma hali ve kişinin başka bir iradenin idaresi altına girme durumu olarak açıklanmaktadır (Devlet Denetleme Kurulu [DDK], 2014: 7). Bağımlılık, ilk zamanlar bireyin kendi iradesi ile başlamış olsa da zamanla iradesinin dışına çıkmaktadır. Bu durum, bireyin kendisini, ailesini ve çevresini olumsuz etkilemektedir. Bireyin hayatını olumsuz olarak etkileyen bağımlılıklar, fiziksel ve ruhsal olmak üzere iki türdür. Fiziksel bağımlılık; alkol, tütün mamulleri ve uyuşturucu gibi maddeleri kapsamaktadır. Bu maddeler, vücut için fizyolojik bir istek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ruhsal bağımlılık ise kişinin alkol, tütün mamulü ve uyuşturucu gibi maddelere olan düşkünlüğüdür. Son yıllarda sosyo-ekonomik gelişmelere bağlı olarak bağımlılık çeşitleri artış göstermiştir. Geçmişte sadece alkol ve uyuşturucu madde kullananları ifade eden bağımlılık kavramı, günümüzde sosyal medya bağımlılığı, internet bağımlılığı, televizyon bağımlılığı ve oyun bağımlılığı gibi teknolojik ürünleri içeren daha geniş bir anlam kazanmıştır (Ögel, 2001).

Genel olarak bağımlılıkları tütün, alkol, teknoloji ve uyuşturucu madde bağımlılığı olarak dört temel başlık altında ele almak mümkündür. Tütün; katran, nikotin, karbon monoksit gibi birçok zararlı maddeyi içinde barındırır. Kapalı alanlarda tüketildiğinde sadece kullanıcılara değil, aynı ortamda bulunan kişilere de ciddi zararlar verir (Başkurt, 2003). Bunların yanında tütün mamullerine göre bağımlılık etkisi ve kullanılması daha tehlikeli olan çeşitli uyuşturucu maddeler bulunmaktadır. Bu maddelerden esrar, hint kenevirinden elde edilen bağımlılık yapıcı bir maddedir. Fiziksel olarak bronşit ve kanser riskine sebep olmasının yanında tütün mamullerine göre beş kat daha fazla zarar vermektedir. Ayrıca eroin, kokain, ekstazi gibi farklı fiziksel yollarla alınan diğer zararlı maddelerdendir. Bunların dışında uçucular grubunda; tiner, uhu ve bali gibi nefes yolu ile alınan ve tüketilen uyuşturucu maddeler bulunmaktadır (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998).

Uzun yıllardır bilinen bağımlılıkların yanında, özellikle son yıllardaki bilimsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bir diğer bağımlılık grubu, teknolojidir. Yapılan araştırmalar, özellikle bu bağımlılığın gençler arasında çok yaygın olduğunu göstermektedir (Gerhart, 2017). Birçok zararı bulunan bu bağımlılıklardan ilk olarak televizyon, özellikle çocuk ve gençleri etkisi altına alarak ruhsal ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Bunun yanında 1996 yılından itibaren hayatımızda en fazla yer edinen bir diğer bağımlılık türü, internet olmuştur. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin aşırı ve amaç dışında kullanımı, gençleri internete bağımlı hale getirmektedir (Lopez-Fernandez, 2015). Yanlış teknoloji kullanımı, özellikle ergenlerin arkadaş ve aile ilişkilerini olumsuz etkileyerek toplumsal ve sosyal bağlarının zayıflamasına neden olmaktadır (Savcı ve Aysan, 2017). Bunların yanında grafik ve animasyon teknolojisindeki gelişmeler, yeni bir bağımlılık türü olan oyun bağımlılığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öğrenciler, vakitlerinin büyük bir kısmını okullarda ve okuldan arta kalan vakitlerini de oyun oynamakla geçirerek süreyi kontrol altına alamazlar. Bu durumda öğrenciler, arkadaş çevresinden uzak ve biyolojik ihtiyaçlarını önemsemeksizin sadece oyun oynama eğilimi içinde olan kişiler haline gelmektedir (Ayas ve Horzum, 2016).

Son olarak günümüzde akıllı telefonların bir bilgisayarda gerçekleştirilen tüm özelliklere sahip olması, bu cihazları insanlar için vazgeçilmez hale getirmiştir. Akıllı telefonlar, özellikle sosyal medya uygulamalarına bağlanmak ve bilgi paylaşımında bulunmak için kullanılmaktadır. Son yıllarda akıllı telefonların aşırı kullanımının yaygınlaşması ve bir bağımlılık haline gelmesiyle, “insanların cep telefonu ile arasındaki bağı kaybetme korkusu” olarak tanımlanan “nomofobi” (Yıldırım, Sumuer, Adnan ve Yıldırım, 2016) adlı bir kavram tıp literatürüne girmiştir. Buraya kadar değinilen bağımlılıklar, insan hayatını önemli derecede etkileyen çeşitli problemlere yol açmaktadır.

Bağımlılıkların Yol Açtığı Problemler (Zararlar)

Bağımlılık yapan maddeler, türü ve derecesi fark etmeksizin insanlarda fizyolojik, sosyal ve psikolojik bazı sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Yıldırım, 1997). Öncelikle bağımlılık yapan bütün maddeler, fizyolojik zararlara (problemlere) yol açmaktadır. Özellikle fiziksel bağımlılıkların neden olduğu yoksunluk krizleri, uyku bozukluğu, epilepsi gibi sorunlar; akciğer, karaciğer ve böbrek üzerinde ciddi hasarlar oluşturarak derecesine göre öldürücü olabilmektedir (DDK, 2014). Örneğin; uçucu maddelerin yüksek dozdaki kullanımı, bilinç bulanıklığı, hatta koma ve ölüm gibi sonuçlara neden olmaktadır (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998). Ruh sağlığı açısından bakıldığında, esrar ve benzeri uyuşturucu maddeleri kullananlarda psikoz ve diğer ruh hastalıkları görülebilir (Özhan, Bay, İşgüzar ve Kardeş, 2010). Sosyal yaşamda ise bağımlı bir birey, sosyal işlevselliğini tam olarak yerine getiremeyerek fiziksel, zihinsel ve manevi olarak etkilenerek kendini toplumdan soyutlamakta, çevresi ile olan pozitif ilişkilerini ve üretkenliğini kaybetmektedir (Kargın ve Hiçdurmaz, 2018).

Öte yandan bağımlılık, aynı zamanda kronik bir beyin hastalığıdır ve sadece maddelerle sınırlı tutulmamaktadır. Yapılan çalışmalarda tütün, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığına ilave olarak bahis, alışveriş, siber seks ve teknolojinin bağımlılık yaptığına dair sonuçlar elde edilmiştir. Bağımlılık yapan maddeler, kimyasal uyarıcılar olduklarından insan beynini doğrudan etkilerken; sanal ve teknolojik bağımlılıklar beyinde iç kimyasal madde salgılanmasına yol açarak, uyuşturucu kullanımıyla eş değer zararlara neden olmaktadır (DDK, 2014). Bağımlılıkların çok farklı çeşitlerde ortaya çıkabilmesi, mücadele konusunda farklı yöntem ve tekniklerin geliştirilmesini gerektirmiştir.

Bağımlılıkla Mücadele Yolları

Bağımlılıklar geliştikten sonra kurtarmak için uygulanan uzun süreli tedavilerin ve rehabilitasyon çalışmalarının topluma maliyeti çok yüksek olmaktadır. Ayrıca tüm tedavi ve rehabilitasyon maliyetlerinin yanında bağımlılığın tekrarlanma oranı yüksektir. Bu gerekçelerle mücadeleye ayrılan kaynakların verimli ve etkili şekilde kullanılabilmesi için önleyici faaliyetlere ağırlık verilmesi önem arz etmektedir (Göv, 2019).

Bağımlılıklarla mücadelede uyuşturucu madde ya da alkol kullanımına yönelik yapılan tedavi çalışmaları, diğer psikiyatrik ve fiziksel sorunlara göre farklıdır. Uyuşturucu madde veya alkol kullanıcılarının hepsinde etkili olacak tek bir yaklaşımdan bahsetmek pek mümkün değildir (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998). Alkol ve madde bağımlılığında tıbbi tedavide ilk olarak, birey hastaneye yatırılarak, arındırma yani ilaç tedavisi uygulanırken, diğer yandan psikososyal tedavi olarak bireysel ve grupla terapi desteği sağlanmaktadır (DDK, 2014). Bu süreçte bireyin tedaviye hazır, istekli ve kararlı olması, ailenin bağımlı kişiyi yüreklendirmesi, herkesin sabırlı olması önemlidir. Ayrıca bağımlı bireyin tedavi sırasında bağımlı olduğu maddeye gizli olarak da olsa yeniden başlama olasılığı yüksektir. Bunun için bağımlı kişinin tedavi sürecinde yakın çevresinin ailevi sorunları hakkında bilgi sahibi olunması ve gerekli durumlarda destek alabileceği yakınlarıyla irtibat kurulması önemlidir. Ayrıca bağımlılıkla mücadele eden kişinin topluma kazandırılması için çalışabileceği iş imkânının sunulması gerekmektedir (Ögel, Karalı, Tamar ve Çakmak, 1998).

Devletin ve sivil toplum kuruluşlarının mücadele konusunda birçok uygulaması ve önlemi bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 58. maddesi devletin gençliğin zararlı alışkanlıklardan korunması için alacağı tedbirleri içermektedir (Özhan ve ark, 2010; Resmi Gazete, 26 Eylül 2004). Ayrıca ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşlarına ve radyolara, ayda en az doksan dakika tütün ürünleri ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıkların zararları konusunda uyarıcı, eğitici mahiyette yayınlar yapma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kapsamda talep azaltıcı ve

bilgilendirici kamu spotu çalışmaları televizyonlarda yayınlanmaktadır (Ardıç-Çobaner, 2013; DDK, 2014).

Okullarda Bağımlılıkla Mücadele Yöntemleri

Topluma şekil veren okullar, bağımlılıklarla mücadelede kilit bir rol üstlenen önemli alanların başında gelmektedir. Bu kapsamda Yeşilay Cemiyeti, okullarda mücadele için Okullarda Bağımlılığa Müdahale (OBM) ve Türkiye Bağımlılıkla Mücadele (TBM) olmak üzere iki eğitim programı geliştirmiştir. Birincil önleme kapsamında geliştirilen TBM programı, herhangi bir bağımlılığı bulunmayan bireylerin bağımlı olma risklerini en az düzeye indirmeye yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Program çerçevesinde tütün, alkol, madde, teknoloji ve sağlıklı yaşam alanlarında yaş gruplarına yönelik 18 modül yer almaktadır (Yeşilay, 2019b). İkinci önleme kapsamında hazırlanan OBM programı, bağımlılık öncesinde yalnızca zararlı maddeleri deneyenlere yönelik yapılan çalışmaları içermektedir. OBM, TBM'nin bilgilendiren ve farkındalık oluşturan eğitici yönünü tamamlamakta ve bağımlılıklara dönüşmeden öğrencilerin zararlı davranış ve alışkanlıklarına müdahale etmeyi amaçlamaktadır (Yeşilay, 2019c). TBM kapsamında eğitici ve uygulayıcı eğitimleriyle bugüne kadar 712 eğitici öğretmen olarak yetiştirilmiştir. Ayrıca bu eğiticiler aracılığıyla 31.581 rehberlik öğretmenine uygulayıcı eğitimi verilmiştir (Göv, 2019).

Okullarda bağımlılık ile mücadelede tüm paydaşların farklı sorumlulukları bulunmaktadır. Çocukların bağımlılığa bulaşmasında en önemli koruyucu faktörlerin başında aile gelmektedir. Bu koruyucu faktörün azalması ve çocukların bağımlı hale gelmesi ile fiziksel, ruhsal ve davranışsal sorunlar sürekli artış göstermektedir (Özhan ve ark, 2010). Süreç içerisinde en büyük desteği ailenin vermesi ve bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile ilgili diğer risk altındaki aile bireylerine uygun müdahalede bulunması kritik öneme sahiptir (Choate, 2015). Öğretmenler ise çocuklara iyi bir rol model olmalı (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018), ayrıca çocuklara yönelik bu konularda resmi kurum ve sivil toplum kuruluşlarının ilgili çalışmaları hakkında bilgi sahibi olarak önleyici faaliyetler içerisinde bulunmalıdır (Dinç, 2015). Okul idarecileri, mücadelede okul rehber öğretmenlerine destek vermeli, aile ile işbirliği konusunda ön ayak olmalıdır. Ayrıca uygulamaya yönelik çalışmaları yapması için gerekli şartları sağlamalıdır (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018). Bağımlılıklardan uzak tutmaya yönelik, başta takım oyunları olmak üzere, fiziksel etkinlik, el becerileri ve düşünmeye sevk eden uygulamalara yer verilmelidir (Ertemel ve Aydın, 2018).

Bağımlılıkla mücadelede okullar önemli bir yere sahip olduğu için Türkiye'de ve dünyada eğitim araştırmalarında bağımlılıklar konusu geniş bir şekilde yer bulmuştur. Bu kapsamda 1997-2019 yılları arasında yapılan çalışmalara bakıldığında, araştırmaların daha çok sigara, alkol ve uyuşturucu (Koca ve Oğuzöncül, 2015; Ögel, 2003; Ögel, Çorapçıoğlu, Sır, Tamar, Tot, Doğan, Uğuz, Yenilmez, Bilici, Tamar ve Liman, 2004; Özbay, Yılmaz, Büyüköztürk, Aliyev, Tomar, Eşici ve Akyılmaz, 2018; Özmen ve Kubanç, 2013; Sahu & Sahu, 2012; Taylan ve Genç, 2017; Yıldırım, 1997) gibi nispeten halk arasında daha yaygın olan bağımlılık türlerine odaklandığı görülmüştür. Bunların yanında 2000'li yıllardan sonra önemli bir sorun haline gelen teknoloji, akıllı telefon, internet ve sosyal medya bağımlılığı (Ayas ve Horzum, 2013; Bircan, 2019; Durdu, 2019; Gerhart, 2017; Hummel, 2017; Kayri ve Günüş, 2016; Kaçmaz, 2019), çeşitli yönleriyle değerlendirilmiştir.

Diğer araştırmalarda, bağımlılıkların oluşmasında (Bahar, 2018; Bircan ve Erden, 2011; Bozkurt, 2015; Erdim, 2019; Osmanoğlu, 2017; Ögel, 2010; Taylan, 2018), aile, okul, akran ve çevre gibi değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Ayrıca bağımlılıkların zararlarını önlemek ve gidermek için okullarda ve çeşitli kurumlarda sürdürülen bağımlılıklarla mücadele deneyimlerinin (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018; Bergmark, Stensson ve Bergmark, 2016; Canel, Yılmaz, Bacanlı ve Akyılmaz, 2016; Işık ve Erdal, 2015; Uzbay, 2009; Vondráčková & Gabrhelik, 2016) değerlendirildiği çeşitli çalışmalar

bulunmaktadır. Son grupta ise literatürde bağımlılıklarla ilgili yapılan çalışmaların konuları, içerikleri ve yıllar içerisindeki eğilimlerini ortaya koyan birçok çalışmanın yürütüldüğü tespit edilmiştir (Başkurt, 2003; Lopez-Fernandez, 2015; Throuvala, Griffiths, Rennoldson & Kuss, 2019; Yaman ve Tuna, 2016).

İlgili çalışmalar incelendiğinde, 1997-2019 yılları arasında okullarda bağımlılıklarla ilgili çalışmaların özellikle tütün, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılıklarıyla ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Son beş yıl içinde yapılan çalışmaların ise dijital teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan ve kullanımı giderek artış gösteren teknoloji bağımlılığı ile ilgili olduğu görülmektedir. Ancak bu araştırmalar içerisinde bağımlılıklarla mücadelede önemli bir role sahip olan öğretmenlerin görüşlerini değerlendiren birkaç çalışmanın (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018; Özmen ve Kubanç, 2013; Ulusoy, 2017) yapıldığı görülmüştür. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada yer alan katılımcıların bir bölümü, TBM ve OBM eğitimlerine katılmış ve aktif olarak halihazırda bu programlarda çalışan psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenlerinden oluşmaktadır. Ayrıca farklı branşlardan öğretmenlerle görüşülerek bağımlılıklarla mücadele konusunda branş öğretmenlerinin yaptığı faaliyetler de incelenmiş ve okullardaki mevcut durum yansıtılmıştır. Bahsedilen özelliklere sahip bu araştırmanın amacı, okullarda karşılaşılan bağımlılıklar hakkında öğretmenlerin görüşlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla aşağıdaki alt araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Ortaokul ve liselerde ne tür bağımlılıklarla karşılaşılmaktadır?
2. Öğretmenlerin gözlemlerine göre bağımlılıkların öğrencilerde ve toplumda yol açtığı problemler nelerdir?
3. Okullarda bağımlılıklarla nasıl mücadele edilmektedir?
4. Okullarda bağımlılıklarla mücadele konusunda karşılaşılan sorunlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Okullarda karşılaşılan bağımlılıkları ele alan bu araştırma, durum araştırması deseniyle yapılmıştır. Durum araştırması, bir olayı meydana getiren ayrıntıları anlamlandırmaya, olaya ilişkin açıklamalarda bulunmaya veya olayı değerlendirmeye olanak sağlar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018). Durum deseni ile bağımlılık gibi güncel bir olgunun birey, okul, aile ve sosyal çevre gibi birbirine bağlı sistemler üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Okullardaki bağımlılıkların ve ona bağlı ortaya çıkan sorunların güncel durumunu belirlemek için çalışma, Konya ilinin Selçuklu (3), Meram (2) ve Karatay (1) ilçelerinde bulunan 6 farklı okulda (ortaokul ve lise) gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 9 erkek ve 5 kadın olmak üzere 14 öğretmen katılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 8'i ortaokulda, 6'sı lisede görev yapmaktadır. Çalışmada yer alan öğretmenler, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Görüş ve tecrübe çeşitliliğini sağlamak için, daha önce Milli Eğitim Bakanlığı ve Yeşilay'ın OBM ve TBM gibi protokollerinde görev almış veya hala almakta olan 4 Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik öğretmenine ulaşılmıştır. Ayrıca bağımlılıklarla mücadele konusunda diğer branş öğretmenlerinin bakış açılarını incelemek için Türkçe, Sosyal Bilgiler, Türk Dili ve Edebiyatı, Harita Tapu Kadastro, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Özel Eğitim öğretmenleriyle görüşülmüştür. Araştırmada bilimsel çalışmalarda olması gereken etik hususlar çerçevesinde (Merriam, 2018), özel yaşamın gizliliğine yönelik, öğretmenlerin bilgisi ve rızası olmadan kendileri

hakkında herhangi bir eylemde bulunulmayacağını teminatı verilmiştir. Bunların yanında çalışmada yer alan kişilerin isimlerini ve haklarını korumak için Ö1, Ö2...Ö14 şeklinde kodlanarak ifade edilmiştir. Son olarak çalışmayı yapmak için Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 30.03.2020 tarih ve 2020/14 sayılı etik onay belgesi alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Yapılan çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede kişinin kendisini daha iyi ifade etmesine ve gerektiğinde derinlemesine bilgi sahibi olunmasına olanak sağlanmıştır (Büyüköztürk ve ark, 2018). Görüşme formu; bağımlılık türleri, bağımlılıkların yol açtığı problemleri, bağımlılıklarla mücadele yöntemleri ve bağımlılıklarla mücadelede karşılaşılan sorunlar olmak üzere dört temel bölümden oluşturulmuştur.

Verilerin Toplanması

Verileri toplamak için ilk olarak görüşmeye katılacak öğretmenler ve okul yöneticilerinden izin alınmıştır. Sonrasında çalışma grubunda yer almayı kabul eden öğretmenlerle yüz yüze yapılan görüşmeler, ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtları, birebir yazıya aktarılmış ve analiz için hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan verileri analiz etmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde elde edilen veriler, konuya ilişkin oluşturulan kategorilere yerleştirilmektedir. Oluşturulan kategorilere göre yapılan analiz sonuçları, tablo ya da düz yazı şeklinde açıklanabilir (Tanrıverdi ve Köksal, 2018). Bu çalışmada görüşmelerden elde edilen veriler, öncelikle detaylı bir şekilde okunduktan sonra kodlanmıştır. Kodlardaki benzerlikler ve farklılıklar esas alınarak kategoriler oluşturulmuştur. Kategoriler ve araştırma soruları çerçevesinde oluşturulan temalara göre veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından önce birbirinden bağımsız, daha sonra birlikte değerlendirilmiştir. Bu işlemlerin dışında iki alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur.

BULGULAR

Araştırma sorularına göre analiz edilen görüşmelerden elde edilen bulgular, sırasıyla aşağıda sunulmuştur.

Okullarda Karşılaşılan Bağımlılık Türleri

Yapılan görüşmelerde okullarda pek çok bağımlılık türünün bulunduğu öğretmenler tarafından dile getirilmiştir. Bu bağımlılıklar, ortaokul ve lise kademelerinde nispeten farklılık gösterdiği için ayrı başlıklar altında sunulmuştur. Her iki kademe karşılaşılan bağımlılık türleri, aşağıdaki Şekil 1'de gösterilmiştir:

Şekil 1. Okullarda Karşılaşılan Bağımlılık Türleri

Ortaokul Kademesi

Görüşmelerde ortaokul kademesi için en çok sözü edilen bağımlılıklar, tütün ve teknoloji bağımlılığı olmuştur. Hatta tütün bağımlılığının çok küçük yaşlarda görüldüğü, kullanımının ortaokul düzeyine kadar düştüğünü özel eğitim öğretmeni Ö5, şöyle tasvir etmiştir:

Buradaki çocuklarda gördüğüm en büyük bağımlılık, artık bağımlılık mı, özentilik mi nedir bilmem ama. Çocuk yaşta sigara çok ciddi bir şekilde var burada. Çocuk 12-13 yaşından itibaren nerdeyse çok rahat bir şekilde sigara içiyor. Artı bunu ebeveynlerinden veya büyüklerinden çekinmeden de yapabiliyorlar. Özellikle geldiğim ilk senelerde çocuklar nerdeyse öğretmenin gözünü önünde çok rahat bir şekilde sigara içebiliyorlardı.

Ö5'in de ifade ettiği gibi, küçük yaşlardan itibaren sıklıkla görülen tütün kullanımına ebeveynler kayıtsız kalmaktadır. Bunun yanında en çok teknoloji bağımlılığından bahsedilmiştir. Bu bağımlılık konusunda velilerden sürekli şikâyetler alan ve ilginç olaylarla karşılaştıklarını ifade eden rehber öğretmen Ö6, tecrübelerini şu şekilde aktarmıştır:

Sosyal medya bağımlılığı, internet bağımlılığı hatta bir kaç veli bu konuda tableti getirip verdi. Hocam benim çocuk ders çalışmıyor. Bu tablet siz de dursun. Sene sonunda biz bunu alalım. En azından çocuğu ders çalıştırırım diye velilerin tableti getirip bana teslim ettiği de birkaç defa oldu.

Örnek olayda da aktarıldığı üzere veliler, özellikle son yıllarda teknoloji bağımlılığından oldukça şikâyetçi olmakta ve çoğu zaman çaresiz kalmaktadır. Bunlara karşın ortaokul kademesinde alkol bağımlılığının varlığından bahsedilmemiştir.

Lise Kademesi

Lise kademesinde görülen bağımlılıklar incelendiğinde, tütün ve teknoloji bağımlılığının yanında, ortaokul kademesinden farklı olarak, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı gibi daha tehlikeli türlerin varlığından söz edilmiştir. Lisede görev yapan ve daha önce İstanbul'da TBM programında görev alan rehber öğretmenlerden Ö2, karşılaştığı tüm bağımlılık türleri hakkında şu bilgileri vermiştir:

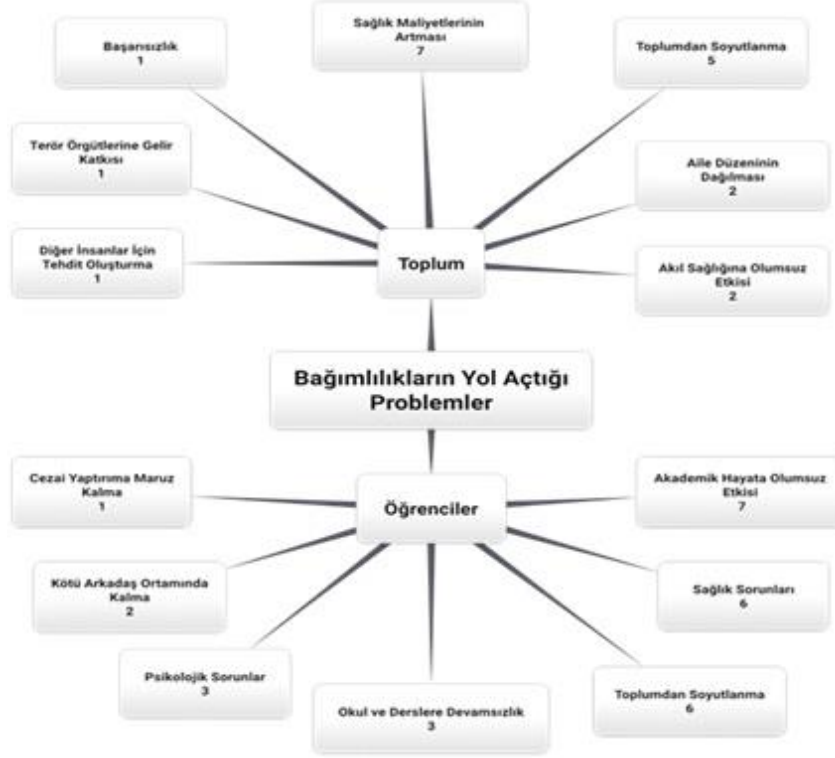
Mesela burada çocuk babasının ya da anne telefonundan giriyorsa sosyal medyaya tabi her defasında her zaman giremiyor olabilir ama mesela lise gurubuna baktığımız zaman, lisede bağımlılık türleri çok farklı boyutlara geçiyor. Alkol işin içine giriyor. Belki madde de aynı şekilde. Çocuklara sorduğum zaman, kötü arkadaş çevrem var, diyorlar.

Bu ifadeler destek niteliğinde, İngilizce öğretmeni olan Ö14: "Okulda daha çok tütün bağımlılığı eee teknoloji bağımlılığı eee hani direk olarak görmüyoruz ama duyduğumuzda bir madde bağımlılığı tarzında olduklarını duyuyoruz. Ancak en fazla karşılaştığımız bağımlılıklar tütün bağımlılığıyla teknoloji bağımlılığı..." demiştir.

Yapılan görüşmeler, ortaokul ile lise düzeyindeki bağımlılıklar konusunda farklılıkların bulunduğunu ortaya koymuştur. Tehlikeli olabilecek bağımlılıklar özellikle lise öğrenimi görmekte olan öğrencilerde bulunmaktadır. Örneğin; ortaokul kademesinde daha çok teknoloji ve tütün bağımlılığı görülürken, lise kademesinde -ek olarak- alkol ve uyuşturucu madde gibi daha tehlikeli bağımlılık türleri işin içine girmektedir.

Bağımlılıkların Yol Açtığı Problemler (Zararları)

Lise ve ortaokul kademesinde karşılaşılan bağımlılıklar, öğrenciler ve içinde bulunduğu toplum üzerinde çok farklı problemlere sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu problemler, iki alt başlık altında incelenmiştir. Şekil 2’de toplum ve öğrenciler üzerindeki yol açtığı problemler yer almaktadır:

Şekil 2. Bağımlılıkların Yol Açtığı Problemler

Bağımlılıkların Toplumda Yol Açtığı Problemler

İlk olarak toplum açısından bağımlılıkların yol açtığı problemleri ele aldığımızda en çok vurgulanan sorunlardan biri bireyin içinde yaşadığı toplumdan soyutlanması olmuştur. Bu konu hakkındaki düşüncesini Türkçe öğretmeni Ö3, şöyle açıklamıştır:

Topluma zararları önce şahsi olarak bu zararları veriyor. Kişisel olarak o kişiyi toplumdan soyutluyor. Bu şekilde diğer insanlara sirayet ede ede bütün toplum artık uyuşuk, hiçbir şey düşünemeyen hasta nesil ortaya çıkıyor. Topluma verdiği zarar en önemlisi bence bir ülkenin gelişmesini engellemektir.

Ö3’ün ifadesinde de ele aldığı gibi, bağımlılıklar sadece bireyin toplumdan soyutlanmasına neden olmamakta, bunun yanında devletin bağımlılıklarla mücadele için sağlık sektöründe yaptığı harcamalar ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bağımlılıkların ekonomik ve toplumsal sorunların yanında bireyin diğer insanlarla olan ilişkisi üzerindeki etkisini rehber öğretmen Ö2, şöyle açıklamıştır:

Madde bağımlılığı ya da alkol bağımlılığı gibi türlerine vücuda bir madde alınmasıyla oluşacak bir şeye baktığımız zaman da kişinin sağlıksal problemi. Yine sosyal hayat tabii ki var. Ama sağlık ve iradesizlik, kontrolsüzlük işin içine giriyor. Tütünde de yine aynı şekilde vücudun zarar görmesi, kendi yaşadığı etnik çevresinin yani aile ilişkilerinin dışında arkadaş ilişkilerinin, okul ilişkileri... gibi. Bu da çevresel ilişkileri etkileyen bir faktör.

Yukarıda Ö2'nin ifadesinde görüldüğü gibi bağımlılıklar, bir yandan sağlık problemlerine neden olurken, diğer yandan bireyin aile, arkadaş, çevre ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyen zincirleme bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımlılıkların toplumda neden olduğu problemlerden bir diğeri de bireyin aklını ve iradesini kullanmasını engellemesidir. Bireyin bu durumu hakkında Ö9 şunları söylemiştir: *“Bir kere insanlar kendilerine verilen akıl nimetini, bağımlılık nedeniyle kullanamıyorlar. Özgür düşünemiyorlar. Kendilerini bu bağımlılığın içine hapsediyorlar. Ve sonuçta bir birey olarak toplumda kendilerini gösteremiyorlar.”* Ö9'un açıklamasında bağımlı olan bireyin özgür düşünme ve hareket etme yetisini yitirdiği vurgulanmıştır.

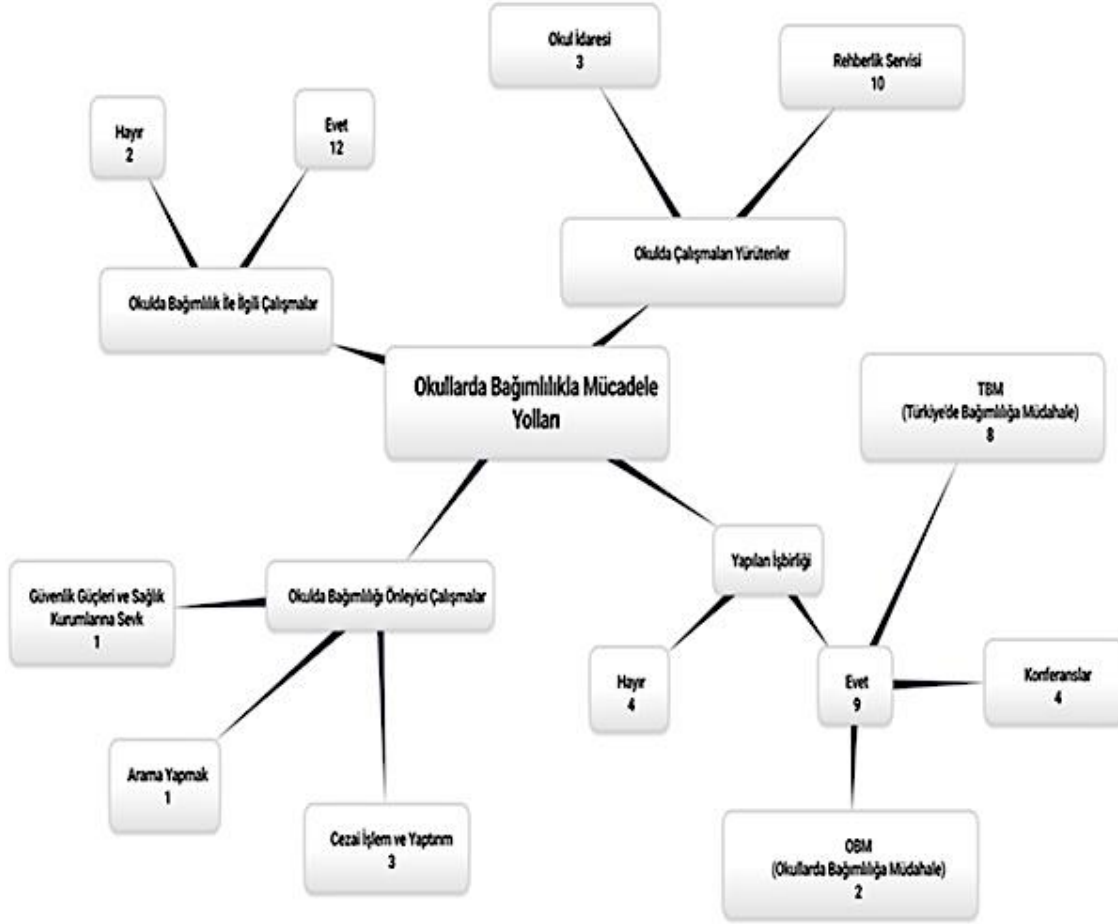
Bağımlılıkların Öğrencilerde Yol Açtığı Problemler

Bağımlılıkların öğrenciler üzerindeki etkilerine bakıldığında, öncelikle akademik yaşamlarına olumsuz yansımaları göze çarpmaktadır. Katılımcılardan sosyal bilgiler öğretmeni Ö8, bu etkiyi şu şekilde ifade etmiştir: *“Biz öğretmen olduğumuz için bunları öğrenciler üzerinde görebiliyoruz. Bunların en başta öğrencinin ders başarısına olumsuz bir etkisi var. Çünkü özellikle sosyal medya bağımlısı olduğu zaman ders çalışma konusunda, derse odaklanma konusunda baya bir sıkıntı yaşıyor.”* Ö8'in de vurguladığı gibi, bağımlılıkların öğrencilere verdiği en ciddi zararlardan biri akademik hayatlarını olumsuz etkilemesidir. Ayrıca akademik hayatlarını olumsuz olarak etkilemekle kalmayıp öğrencilerde çok ciddi sağlık ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Katılımcılardan Türkçe öğretmeni Ö3 bu sorunları şöyle anlatmıştır: *“Öğrencilere zararları sağlık yönünden zararları da var. Mesela ekran başında sürekli uğraştığı zaman göz ve kas iskelet hastalıklarına sebep oluyor. Sonra insanı toplumdaki soyutluyor. Bireyselleştiriyor, şahsileştiriyor.”* Öğretmenin ifadesinde de görüldüğü gibi bağımlılıklar, küçük yaştaki çocuklarda ileride sorun teşkil edecek farklı sorunlara neden olacağına vurgu yapılmıştır.

Değinilen problemlerin dışında bağımlılıkların, öğrencilerin istenmeyen ve tehlikeli davranışlar sergileyen arkadaş ortamlarında bulunma ve okulda cezai yaptırımlara maruz kalma gibi çeşitli problemlere yol açtığı tespit edilmiştir. Okullarda, karşılaşılan bağımlılıklarla mücadele etmek için çeşitli yöntemler uygulanmakta ve bazı önlemler alınmaktadır.

Okullarda Bağımlılıklarla Mücadele Yolları

Okullarda bağımlılıklarla nasıl mücadele edildiğini ortaya çıkarmak için katılımcılara kendi okullarındaki faaliyetler sorulmuştur. 12 katılımcı, okullarında bağımlılıklarla mücadele için çeşitli çalışmaların yapıldığını ifade ederken, 2 katılımcı bu konu ile ilgili herhangi bir bilgisinin bulunmadığını aktarmıştır. Okullarda mücadele konusunda yürütülen çalışmalar, Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Okullarda Bağımlılıkla Mücadele Yolları

Okullarda bağımlılıkla mücadeleye yönelik okulların kendine özgü çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmaların başında öğrencilere uygulanacak cezai işlemler ve yaptırımlar gelmektedir. TBM programıyla süreç içerisinde aktif olarak yer alan rehber öğretmen Ö2, öğrencide bağımlı madde ile karşılaşılması durumunda yapılan işlemlerden şöyle bahsetmiştir:

Karşılaştığımız zaman görüşme yapıyoruz. Daha sonra işin doğrusu, okul disiplin problemi de olduğu için tütün maddesini buldurmak ya da madde ya da alkoldür şu bu. ...Disiplin kurulunun işlediği cezalar... Aynı zamanda velisini mutlaka bilgilendirme çalışmamız oluyor. Veliye söylüyoruz, bakın çocuğunuz böyle bir madde ya da böyle bir şeyle tanışmış veya alkol kullanıyormuş. Mutlaka veli bilgilendirmemiz oluyor kesinlikle.

Ö2'nin de bahsettiği gibi, okullarda cezai işlem, daha çok alkol, sigara ve uyuşturucu madde gibi bağımlılık türlerine kullananlara uygulanmaktadır. Dikkat çekilen başka bir husus ise ailenin konuya ilişkin bilgilendirilerek sürece dâhil edilmesidir. Ayrıca öğrenciler tarafından kullanılmadan önce engellemeye yönelik yasaklı maddelerin tespiti için aramalar yapılmaktadır. Özel eğitim öğretmeni Ö5, yaptıkları çalışmayı şu şekilde anlatmıştır:

Okuldaki aramaları sıklaştırmıştık. Okul aniden, değişken oranlı aramalar yapıyordu. Haftada bir veya iki. Yavaş yavaş her an bir arama olduğunu düşündüğü için sigarayı, çakmağı okul çevresinde, etrafında, içerisinde getirmemeye başlamıştı. En azından bu çevre içerisinde biz bunu engelledik.

Öğretmenler değişen aralıklarla gerçekleştirdikleri araştırmalar ile bağımlılıkların önüne geçmeye çalışmaktadır. Bunun yanında okulların mücadelede ilginç ama bir o kadar da yararlı projeler yaptıkları da görülmüştür. Teknoloji bağımlılığının önüne geçmek amacıyla yürüttükleri “Telefon Cepte Projesi” adlı projeyi harita tapu kadastro öğretmeni Ö1, şöyle açıklamıştır: *“Telefon konusunda da aslında çok güzel projemiz var. Telefon cepte projesi. Hatta sınıflarımızda hala var. Cepler var dış sınıflarda. Oraya telefonları koyuyorlardı öğrenciler, ders sonrasında teneffüste alıyorlardı.”* Her ne kadar böyle olumlu projeler yürütülse de bazı tehlikeli bağımlılıklar konusunda okul çaresiz kalarak uzman desteğine başvurmaktadır. Bu tehlikeli bağımlılıklardan biri olan madde bağımlılığı ile karşılaşıldığında okulun izlediği yolu rehber öğretmen Ö2, şu şekilde sıralamıştır:

Bizim okuldaki şeyimiz şu; evet, önleyici çalışmalar yapacağız ama karşımıza madde bağımlılığı dediğimiz şey çok farklı ve tek başımıza kesinlikle yürütemeyeceğimiz bir problem olduğu için onu gerekli birimlerle paylaşıyoruz. Bu okul polisi de olur, emniyet de olur. Sağlık çalışanları, aile bu konuda kesinlikle bilgilendirilir. Kesinlikle tek ayakta kalmayız.

Değinen bazı münferit çalışmalara rağmen okullar, tek başlarına baş edemeyecekleri tehlikeli bağımlılık türleriyle mücadele sürecinde güvenlik güçleri ve sağlık kuruluşlarıyla iş birliği yapmakta, aileleri mücadeleye ortak etmek için bilgilendirmekte ve yönlendirme yapmaktadır. Bunun yanında bazı okullar, sivil toplum kuruluşları veya devlet kurumlarıyla iş birlikleri yaparak bağımlılıklarla mücadele etmektedir. Yapılan çalışmalar, genelde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yeşilay’ın ortak projelerinden oluşmaktadır. Yürütülen bu projelerde aktif rol alan rehber öğretmen Ö2, projeleri şöyle anlatmıştır:

Burada, okulda şu yapılıyor, Yeşilay ve Milli Eğitim’in ortak bir protokol çalışması var: Türkiye’nin bağımlılıklarla mücadelesi (TBM). Bunun içerisinde ortaokul düzeyindeki çocuklara hangi bağımlılıklarla mücadele çalışması yapılacak, lise düzeyindekilere, ilkokuldakilere... Bizde de bu konularla ilgili çalışmalar yapıldı... Mesela ortaokul düzeyinde bütün bağımlılığı, teknoloji bağımlılığı ve sağlıklı yaşamdan bahsederken, lise grubunda madde ve alkol bağımlılığını da işin içine katıyoruz.

Okullarda sivil toplum kuruluşları ve resmi kurumlar ile ortak yürütülen bazı çalışmalar bulunmasına rağmen bazı öğretmenler, çalışmaların yüzeysel ve yetersiz olduğuna dair eleştiriler yapmıştır. Çalışmaları eleştiren Türkçe öğretmeni Ö3, şunları söylemiştir: *“Mücadele olarak okulumuzda bir şey yapıldığını görmedim ama bazen panolara özellikle Yeşilay haftası, bağımlılıklarla mücadele haftasında asıyoruz. Ancak özel bir çalışma görmedim.”*

Öğretmene göre okullarda bazı çalışmaların olduğu fakat bunların sadece pano ve belirli gün ve haftalarla sınırlı kaldığı görülmektedir. Benzer eleştiriyi yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden Ö8: *“Önceki yıllarda olmuştu. Sağlık Bakanlığı’ndan olsun, Yeşilay’dan olsun. Ama son yıllarda resmi kurumların, sivil toplum kuruluşlarının bu konuda çok aktif olduklarını düşünmüyorum aslında. Son yıllarda böyle bir çalışma yok...”* diyerek özellikle devlet kurumlarının ve bu alanda söz sahibi olan sivil toplum kuruluşlarının yetersizliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca bazı projelerin belirli bölgelerde sınırlı kalmasını eleştiren rehber öğretmen Ö2, şunları söylemiştir:

Yeşilay kıyafetlerini giyip Taksim’de yürüyorlar mesela. Yani, evet, Taksim’dekiler gördüler de köydeki çocuklar, belki Taksim’in ismini bilmiyor. Anlatabiliyor muyum? Buralara ulaştı mı, ulaşmadı mı? Orada bir sıkıntı var. Mesela ben İstanbul’da çalıştığımız dönemde Yeşilay’ın o kadar çok reklamını, broşürünü, defterini, kâğıdını,

kalemiyle o kadar çok karşılaştım ki, halen bile onları kullanıyorum... Ama ben bununla ilgili Konya’da bir çalışma görmedim.

Ö2’nin ifadesinde de görüldüğü gibi bağımlılıklarla ilgili sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmaların merkezi yerlerle sınırlı kaldığı ve taşrada bu tür çalışmaların yeterince yapılmadığı eleştirisi getirilmektedir. Bunların yanında öğretmenlere okullarda bağımlılıklar ile ilgili yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak kimler tarafından yürütüldüğü sorulduğunda, çoğunluk olarak rehberlik servisi cevabını vermişlerdir. Rehberlik servisi üzerinden yürütülen süreci sosyal bilgiler öğretmeni Ö9, şöyle anlatmıştır:

Özellikle rehber öğretmenlerinin bu konuda çalışmaları var. Okulumuzda da okul yönetimin bağımlılıkla ilgili çeşitli dönemlerde özellikle 7 ve 8. sınıflara yönelik seminerleri oluyor. Bu konuyla ilgili bilgileri insanlar gelip bu öğrencilere bu bilgileri veriyorlar. Rehber öğretmenleri özellikle boş derslerde öğrencilere yönelik bireysel ya da grup rehberliği yaparak bu konuda öğrencileri bilgilendirmeye çalışıyorlar.

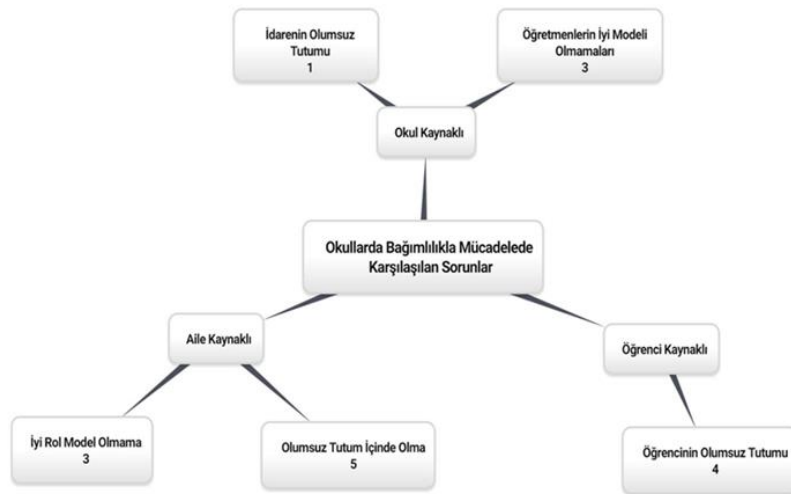
Ö9’unda söylediği gibi, çalışmalar çoğunlukla rehberlik servisi üzerinden yürütülmektedir. Yapılan uygulamaların bireysel ya da grup rehberliği şeklinde gerçekleştirildiği ve ayrıca il merkezlerinde bulunan Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) ile ortak hareket edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca branş öğretmenlerine “Sizin bağımlılıklarla mücadeleniz ne şekilde oluyor?” sorusu yöneltildiğinde ise öğretmenler, derslerinde öğrencilerini sözlü olarak uyardıklarını söylemişlerdir. Örneğin; bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmeni Ö10, yaptıklarını şu cümlelerle açıklamıştır:

Yani biz böyle bir sorunla karşılaştığımız zaman genelde tavsiyede bulunuyoruz. Şöyle, bölüm öğretmenleri kültür öğretmenlerinden biraz daha farklı. Bizde biraz ister istemez aile ortamı oluşuyor. Çünkü bir sınıfa 15 saat 20 saat derse giriyoruz sadece bir sınıfa. Benim bu sene 15 saat dersine girdiğim sınıflar var mesela. İster istemez birbirinin her yönünü tanıyor sun. Onlara nasihatte bulunabiliyoruz.

Bağımlılıklarla mücadele konusunda okullarda yapılan çalışmalara ilişkin bulgular, yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu ve yüzeysel kaldığını göstermektedir.

Bağımlılıklarla Mücadelede Karşılaşılan Sorunlar

Bu başlık altında okullarda bağımlılıklarla mücadele konusunda karşılaşılan sorunlar incelenmiş ve aşağıdaki Şekil 4’te özetlenmiştir:

Şekil 4. Okullarda Bağımlılık ile Mücadelede Karşılaşılan Sorunlar

Şekil 4'te görüldüğü gibi, bağımlılıklarla mücadele konusunda karşılaşılan sorunlar, daha çok aile kaynaklıdır. Türkçe öğretmeni Ö11, bu sorunlarla ilgili şahit olduğu bir örnek olayı şu şekilde aktarmıştır:

Burada şahit olduğum mesela çocuğun babasına dedik ki oğlunuz sigara içiyor. Hocam ben veriyorum diyor sigarayı. Böyle dedikten sonra bu adama devlet kaktı sağlayamaz. Bu adamın çocuklarına, adamın 6 tane erkek çocuğu var, düşünün. Niye veriyormuş? Milletin sigarasına göz dikmesin, parasını oraya harcamasın, ben veriyorum diyor.

Ö11'in ifade ettiği gibi, mücadelede ailenin olumsuz tutumu istenilen sonuca ulaşılmasını engellemektedir. Bilakis, ailenin çocuğuna iyi rol model olması gerekmektedir. Örneğin; sosyal bilgiler öğretmeni Ö9, ailelerden beklentisini şöyle açıklamıştır: *“Yani rol model alabileceği ailedeki insanlar da aynı bağımlılığa müptela oldukları için, öğrenci onlarda bu davranışı gördüğü için kendisini de değiştirmek zorunda hissetmiyor.”* Yani ailedeki rol modellerin olumsuz tutumu ve uygunsuz davranışları bağımlılıklarla mücadeleyi sekteye uğratmaktadır.

Ailenin olumsuz tutumlarının yanında bağımlılıklarla mücadelede öğretmenlerin de iyi bir rol model olmalarının önemine değinilmiştir. Türkçe öğretmeni Ö11, bu konuda şu özeleştiriye bulunmuştur:

Dışarıda kapıda sigara içen öğretmeni gören çocuk, o öğretmenin ‘Çocuklar sigara içmeyin.’ demesini kesinlikle ciddiye almaz. Okul civarlarında bu işin kesinlikle kapatılması lazım. Vicdan yapmamalıyız. Ya bu öğretmen sigarasını nerde... İçmesin arkadaş. Gitsin evinde içsin. O bizi ilgilendirmiyor. Öğretmenlerin ciddi anlamda dert etmesi gerekiyor. Sigara içen öğretmenin şunu demesi gerekiyor: ‘Ya ben içiyorum ama bu çocuklara içirilmemesi gerektiğini nasıl anlatabilirim.’ diye dert edinmesi gerekiyor.

Öğretmene göre, bağımlılık ile mücadele etkili sonuç alabilmek için ilk olarak öğretmenlerin kendilerinin örnek davranışlar sergilemeleri gerekmektedir. Okul çağındaki öğrencilerin en çok öğretmenlerini örnek aldığını düşünen özel eğitim öğretmeni Ö5, düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

Okul olarak en önemli şey aileden sonra, öğrencinin... çocuğun ilk karşılaştığı kişi anaokulu ve sınıf öğretmenidir. Bu çok da kıymetli oluyor... Çocuk resmen birçok noktada anne babasının önüne koyuyor. Müthiş bir saygı duyuyor, müthiş bir sevgi var. Anne baba olarak ‘şunu yap’ dediğinde yapmadığı oluyor ama öğretmen ‘yap’ dediğinde, kesinlikle çocuk bunu sorgulamıyor ve yapıyor... Anne baba, 6 yaşına kadar zaten yaptığı çalışmanın üzerine öğretmen de böyle bir briket koyarsa, böyle bir tuğla koyarsa çok daha iyi bir temel alabileceğini düşünüyorum...

Ö5'in bahsettiği gibi, diğer konularda olduğu gibi bağımlılıklar konusunda da öğrencilerin öğretmenlerini model almaları olasıdır. Bu yönüyle öğretmenlerin örnek davranışları, bağımlılıkların önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bunun yanında bazı öğretmenler, bağımlılıklarla mücadele konusunda kendilerine düşen sorumlulukları şu şekilde açıklamıştır:

“Öğretmen de sadece dersine girmek değil de şahsi görüşüm çocuğu teneffüslerde gözlemlemeli, ne yapıyor ne ediyor bakması lazım.” (Ö3)

“Kurslar seminerler açacak; bilinçli bir yapı oluşturmaya çalışacağız. İnsanlar biraz kendisinde şunu hissedecek ‘benim görevim bu.’ Benim görevim sadece Türkçedeki

zarfi anlatmak değil, benim görevim matematik anlatmak değil bu aslında demeliyiz ki anca öyle.” (Ö11)

Görüldüğü gibi öğretmenler, öğretmenliğin yalnızca ders anlatmaktan ibaret olmadığını, bir bütün olarak öğrenciyle ilgilenme ve onları doğruya yöneltme içerdiğini ifade etmektedirler. Bu yönüyle her öğretmen, bağımlılıklar konusunda aktif rol almakla yükümlüdür.

Elde edilen bulgular, çalışmaya katılan öğretmenlerin bağımlılıkları insanları köleleştiren bir unsur olarak gördüklerini, okullarda daha çok tütün ve teknoloji bağımlılığının görüldüğünü, bağımlılıkların topluma ve öğrencilere pek çok zararının bulunduğunu, bağımlılıklarla mücadele konusunda bazı çalışmalar yapılmasına rağmen yeterli görülmediğini ve karşılaşılan sorunların daha çok ailelerden kaynaklandığını göstermektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada Konya'daki devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin karşılaştığı bağımlılıklar hakkındaki gözlemleriyle mevcut durum değerlendirmesi yapılmıştır. İlk olarak ortaokullarda teknoloji ve tütün, lise kademesinde alkol ve uyuşturucu gibi daha tehlikeli bağımlılıklarla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Özmen ve Kubanç'a (2013) göre; bu bağımlılıkların oluşmasında aile ilgisizliği, ailedeki problemler ve ailedeki bölünmüşlük gibi nedenlerin önemli etkileri bulunmaktadır. Bu tip ailelerdeki çocuklar, bağımlılıklara daha hızlı bir şekilde yönelebilmektedir.

Öte yandan sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu taşra bölgelerindeki okullarda tütün bağımlılığı; merkezde yer alan okullarda teknoloji, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı gibi daha fazla alım gücü gerektiren bağımlılık türleri görüldüğü sonucuna varılmıştır. Nitekim Kayri ve Günüş (2016) tarafından yapılan çalışmada sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerde yüksek bağımlılık oranının %26,7, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan grupta %9,1 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Ayas ve Horzum (2013), internete yönelik ihmalkâr tutuma sahip ailelerin çocuklarının göremedikleri ilgiyi internet yoluyla karşılamaya çalıştıkları ve bu şekilde internet bağımlısı haline geldiklerini tespit etmiştir. Bu sonuçlar, bağımlılık türü, niteliği ve düzeyinde sosyo-ekonomik koşulların önemini ortaya koymaktadır.

İkinci araştırma sorusunda bağımlılıkların toplumda ve öğrencilerde yarattığı problemler değerlendirilmiştir. İlk boyutta, bağımlılıkların toplumda yol açtığı problemlere bakıldığında; sağlık maliyetlerinin artması, aile düzeninin ve toplum ruh sağlığının bozulması gibi önemli etkiler tespit edilmiştir. Bilindiği gibi, bağımlı bir bireyin topluma ve yaşadığı sosyal çevreye verdiği zararlar, yalnızca sağlık harcamaları boyutuyla sınırlı kalmamakta, çok farklı sosyal ve ekonomik maliyetlere neden olmaktadır. Ayrıca bağımlılıkların etkisiyle suç işleme oranları artmaktadır. Bu durumda bağımlı bir kişinin kriminal maliyeti, sağlık harcamalarından yüksek olabilmektedir (Göv, 2019; International Narcotics Control Board [INCB], 2013).

Bağımlılıkların yol açtığı problemlerin ikinci boyutunda öğrencilerde yol açtığı problemler incelendiğinde; akademik hayatı olumsuz etkileme, sağlık problemlerine yol açma ve okula devam etmeme gibi önemli etkileri olduğu görülmüştür. Bu bağlamda alanyazındaki çalışmaların sonuçları incelendiğinde, bağımlılıkların öğrencilerin en başta akademik başarılarına olumsuz yansıdığı, okula devam etmeme ya da okulu bırakma (Sahu & Sahu, 2012; Skoric, Teo & Neo, 2009; Siomos, Paradeisioti, Hadjimarcou, Mappouras, Kalakouta, Avagianou & Floros, 2013), düşünme süreçlerinde bozulma, sosyal gelişimde gerilik, özgüven eksikliği, obezite ve saldırgan davranışlara neden olma (Balıkçı, 2018; Muslu ve Gökçay, 2019; Yeşilay, 2019c) gibi sonuçları olduğu görülmektedir. Ayrıca

bunlara bağlı olarak bağımlılıklar; ruhsal, sosyal, bedensel ve adli pek çok sorunun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Sahu & Sahu, 2012; Dinç, 2015).

Üçüncü araştırma sorusunda, okullarda bağımlılıklarla ilgili bazı çalışmaların okuldaki rehberlik servisi tarafından yapıldığı, ancak bu çalışmaların önleyicilikten ziyade cezai işlemlerle krize müdahale şeklinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ancak bağımlılıklar ortaya çıkmadan önce yapılacak önleyici çalışmaların mücadele için çok önemli olduğu bilinmektedir (Göv, 2019). Bununla birlikte tehlikeli madde bağımlılıklarının ortaya çıkmasında bireylere rol model olan yetişkinlerin ve akranların maddelere karşı tutumları ve davranışları çok etkilidir (Shanmugam, 2017). Bu gerekçeyle öğrencilerin rol modellerden olumlu davranışlar edinmeleri için çevresindeki insanların sorumlu davranmaları gerekmektedir.

Okullarda bağımlılıkları önleyici mücadele çalışmalarına çok küçük yaşlardan itibaren başlanmaktadır. Bu önleme çalışmaları üzerinden erken yaşlarda kazandırılacak yaşam becerileri sayesinde bireylerin madde bağımlılığından bütünüyle uzak tutulması amaçlanmaktadır (Özbay ve ark, 2018). Özellikle sivil toplum kuruluşlarının ve devlet kurumlarının bağımlılıklarla mücadelede çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye'yi kapsayan Milli Eğitim Bakanlığı ve Yeşilay'ın ortak protokolüyle yürüttüğü Okullarda Bağımlılığa Müdahale (OBM) ve Türkiye'de Bağımlılıkla Müdahale (TBM) programları, en yaygın ve bilinenidir (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018; Yeşilay, 2019a). Bu programlardan nispeten bazı olumlu sonuçlar alınmasına rağmen, görüşmelere katılan branş öğretmenlerinin, ilgili projeler hakkında yeterli bilgilerinin bulunmaması ve çalışmayı yürüten grubun rehberlik servisi ve okul idaresi ile sınırlı kalmasını eleştirmeleri, dikkat çekicidir. Ayrıca okullardaki programların öğrencilerin bilgi ve farkındalık düzeylerinde bazı olumlu etkilerde bulunmasına rağmen, çalışmaların yüzeysel kalması, yalnızca sunum şeklinde olması ve bazı okullarda programın uygulanmasına yönelik uygun mekânların bulunmaması, çalışmaların istenilen sonuçlara ulaşmasını engellemektedir (Aktan, Yılmaz ve Yılmaz, 2018). Bunlarla birlikte Devlet Denetleme Kurulu tarafından 2014 yılında hazırlanan raporda, bağımlılıklarla mücadele konusundaki en büyük kurum olan Yeşilay'ın klasik çalışmalar yerine operasyonel (saha) faaliyetler sürdürmesi gerektiği vurgulanmıştır (DDK, 2014). Son olarak imzalanan protokollerin istenilen başarıya ulaşmamasında, devletin uygulamaya koyduğu yasalardaki aksaklıkların da etkisi bulunmaktadır. Mevcut yasalar çerçevesinde yasak olmasına rağmen belirli yaş grubu altındaki kişilerin bağımlılık yapan maddelere çok kolay şekilde ulaştığı ve devletin bu konuda önlemlerin yetersiz kaldığı görülmektedir (Erdamar ve Kurupınar, 2014).

ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen sonuçlar bağlamında bazı önerilerde bulunmak gerekmektedir. Bağımlılıklarla mücadelede en fazla sorumluluk ailelere düşmektedir. Her şeyden önce aileler, çocuklarına iyi rol model olacak davranışlar sergilemelidir. Ayrıca aileler, okul yönetimi ve öğretmenleriyle sıkı bir iş birliği içerisinde olmalıdır. Bunların yanında çocuklar, günün büyük bir bölümünü okulda geçirdiği için öğretmenlerin öğrencilerine iyi rol model olması ve sağlıklı bir şekilde rehberlik etmesi, bağımlılıkların önlenmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının bilgi vermek amacıyla dağıttığı kitapçık ve broşürlerin öğrencilerin dikkatini yeterince çekmediği için öğrencilerin ilgisini çekecek farklı projelerin geliştirilmesi gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları yaptığı çalışmaları, taşradaki illerde de sürdürmesi, ülke çapındaki mücadeleyi daha etkili hale getirecektir.

KAYNAKÇA

- Aktan, O., Yılmaz, M. ve Yılmaz, M. (2018). Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(4), 637-664.
- Ardıç-Çobaner, A. (2013). Türkiye’de tütün kontrolü politikalar kapsamında iletişim faaliyetleri ve tütün kontrolü haberleri. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 5(1), 123-139.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2016). *Teknolojinin olumsuz etkileri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 55, 1-36.
- Balıkçı, R. (2018). *Çocuklarda ve ergenlerde çevrimiçi oyun bağımlılığı ve agresif davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 79-111.
- Bergmark, K. H., Stensson, E., & Bergmark, A. (2016). Internet addiction: The making of a new addiction. *Jacobs Journal of Addiction and Therapy*, 3(1), 1-10.
- Bircan, N. E. (2019). *Lise öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılıkları ile sosyal ağ kullanım amaçları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Bircan, S. ve Erden, G. (2011). Madde bağımlılığı: Aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3), 211-222.
- Bozkurt, O. (2015). *Madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerinde ailenin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Canel, A. N., Yılmaz, S., Bacanlı, H. ve Akyılmaz, F. D. (2016). Training program on addiction prevention of Turkey (TBM): Content and process. *Gavin Journal of Addiction Research and Therapy 2016*, 29-35.
- Choate, P. W. (2015). Adolescent alcoholism and drug addiction: The experience of parents. *Behavioral Sciences*, 5(4), 461-476. doi: <https://doi.org/10.3390/bs5040461>
- Devlet Denetleme Kurulu (DDK), (2014/2). Araştırma ve İnceleme Raporu- Madde ve Diğer Bağımlılıklar ile Mücadele Kapasitesinin ve Bu Bağlamda Türkiye Yeşilay Cemiyetinin Değerlendirilmesi. 12.12.2019’da tarihinde <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/370.pdf> adresinden alınmıştır.
- Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 31-65.
- Durdu, A. (2019). *Ortaokul 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sosyal medya bağımlılıkları ve akademik erteleme davranışlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Erdamar, G. ve Kurupınar, A. (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı: Bartın ili örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Erdim, L. (2019). Alkolizmin aile ve çocuk üzerine etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 193-200.
- Ertemel, A. V. ve Aydın, G. (2018). Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(4), 665-690.
- Gerhart, N. (2017). Technology addiction: How social network sites impact our lives. *Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, 20, 179-194.
- Göv, E. (2019). Okullarda rehberlik hizmetleri kapsamında yürütülen ruh sağlığı çalışmaları. (Hazırlayanlar: Koçak-Tufan, Z., Atagün, İ. M., Çandarlı, D., Şentürk, Ö. ve Özer, M. *Gençlik Ruh Sağlığı Çalıştayı*. Yüksek Öğretim Kurumu, Ankara, 4 Eylül. 04.12.2019 tarihinde https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/genclik_ruh_sagligi_raporu.pdf adresinden alınmıştır.

- Hummel, K. (2017). *Internet addiction prevention in schools*. Western Carolina University, 1-11. 10.12.2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/319632486_Internet_Addiction_Prevention_in_Schools adresinden alınmıştır.
- International Narcotics Control Board [INCB], (2013). *Report of the International Narcotics Control Board for 2013*, 1-6. 04.12.2019 tarihinde <https://www.incb.org/incb/en/publications/annual-reports/annual-report-2013.html> adresinden alınmıştır.
- Işık, M. ve Erdal, H. (2015). Türkiye'de madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadele politikasının değerlendirilmesi ve yeni bir model önerilmesi. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 461-482.
- Lopez-Fernandez, O. (2015). Cross-cultural research on internet addiction: A systematic review. *International Archives of Addiction Research and Medicine*, 1(2), 1-5.
- Kaçmaz, A. (2019). *Mesleki ve teknik eğitim öğrencilerinin teknoloji bağımlılıklarının veri madenciliği ile analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kargın, M. ve Hiçdurmaz, D. (2018). Madde kullanım bozukluğu olan bireylerde sosyal işlevsellik, algılanan esenlik ve stresle başa çıkma. *Bağımlılık Dergisi*, 19(2), 35-39.
- Kayri, M. ve Günüç, S. (2016). Yüksek ve düşük sosyoekonomik koşullara sahip öğrencilerin internet bağımlılığı açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *The Turkish Journal on Addictions*, 3(2), 165-183.
- Koca, B. ve Oğuzöncül, A. F. (2015). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sigara, alkol, madde kullanımı, madde kullanımına etki eden etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisi. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 4(2), 4-13.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Muslu, M. ve Gökçay, G. F. (2019). Teknoloji bağımlısı çocuklarda obeziteye neden olan risk faktörleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 72-79.
- Osmanoğlu, D. E. (2017). Üniversite öğrencilerinin içme nedenleri ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterlik davranışlarının belirlenmesi ve içme nedenlerine dair görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 198-222.
- Ögel, K., Karalı, A., Tamar, D. ve Çakmak, D. (1998). *Alkol ve madde el kitabı*. İstanbul: Amatem Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi.
- Ögel, K. (2001). *Türkiye'de madde bağımlılığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2003). Türkiye'de ilköğretim ve ortaöğretim gençliği arasında esrar kullanım yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi*, 4(1), 15-19.
- Ögel, K., Çorapçoğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Tot, Ş., Doğan, O., . . . Liman, O. (2004). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 112-118.
- Ögel K. (2010). *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ. H., Eşici, H. ve Akyılmaz, F. D. (2018). Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 5(1), 81-130.
- Özhan, G., Bay, Y., İşgüzar, M. ve Kardeş, G. (2010). *Madde bağımlılığı ile mücadele öğretmen eğitimi el kitabı*. Ankara: Antalya Milli Eğitim Müdürlüğü.
- Özmen, F. ve Kubanç, Y. (2013). Liselerde madde bağımlılığı – Mevcut durum ve önerilere ilişkin okul müdürleri ve öğretmenlerin bakış açıları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(3), 357-382.
- Resmî Gazete. (26 Eylül 2004). Türk Ceza Kanunu. 11.12.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden alınmıştır.
- Sahu, K. K., & Sahu, S. (2012). Substance abuse causes and consequences. *Bangabasi Academic Journal*, 9, 52-59.
- Savcı, M. ve Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağımlılık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağımlılığı yordayıcı etkisi. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 30(3), 202-216.

- Shanmugam, P. K. (2017). The influence of social factors in drug addiction – A mini review of work by Miller & Carroll (2006). *Journal Of Alcoholism & Drug Dependence*, 5(4), 1-3. doi: 10.4172/2329-6488.1000272
- Siomos, K., Paradeisioti, A., Hadjimarcou, M., Mappouras, D. G., Kalakouta, O., Avagianou, P., & Floros, G. (2013). The impact of internet and PC addiction in school performance of Cypriot adolescents. *Studies in Health Technology and Informatics*, 191, 90-94.
- Skoric, M. M., Teo, L. L., & Neo, R. L. (2009). Children and video games: Addiction, engagement, and scholastic achievement. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(5), 567-572. doi: <https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0079>
- Tanrıverdi, H. ve Köksal, G. (2018). Etnografik Araştırma. Editör: Ş. Aslan, *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (ss: 245-255). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Taylan, H. H. ve Genç, Y. (2017). Liselerde sigara, alkol ve uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullanım eğilimleri: Kocaeli örneği. *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 180-199.
- Taylan, H. H. (2018). Madde bağımlılığı sürecinde ailenin rolü. Editör: Y. Genç, *Madde bağımlılığı ve aile* (ss: 12-30). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Throuvala, M. A., Griffiths, M. D., Rennoldson, M., & Kuss, D. J. (2019). School-based prevention for adolescent Internet addiction: Prevention is the key. A systematic literature review. *Current neuropharmacology*, 17(6), 507-525. doi: <http://doi.org/10.2174/1570159x16666180813153806>
- Ulusoy, K. (2017). Tarih öğretmenlerinin madde bağımlılığı ve medya bağımlılığı ile ilgili düşünceleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 385-400.
- Uzbay, İ. T. (2009). Bağımlılık yapan maddeler ve özellikleri. *Sürekli Eğitim Dergisi*, 6, 16-33.
- Vondráčková, P., & Gabrhelik, R. (2016). Prevention of internet addiction: A systematic review. *Journal of Behavioral Addictions*, 5(4), 568-579. doi: 10.1556/2006.5.2016.085
- Yaman, M. ve Tuna, A. S. (2016). Türkiye'de gençlik ve madde bağımlılığı: 1980 sonrası yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme. *Gençlik ve Madde Bağımlılığı*, 11-59.
- Yeşilay. (2019a). Okullarda Bağımlılığa Müdahale Programı (OBM). 04.12.2019 tarihinde http://obm.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/OBM_Kitapcik.pdf adresinden alınmıştır.
- Yeşilay. (2019b). Bağımlılıklarla Mücadele Mali Destek Programı - 2019 Yılı Teklif Çağrısı Başvuru Rehberi. 11.12.2019 https://www.yesilay.org.tr/Documents/file/YADosyalar/bagimliliklaMDP_basvuru_Rehberi_2019_ver1.pdf adresinden alınmıştır.
- Yeşilay. (2019c). TBM Lise Teknoloji Broşürü. 04.12.2019 tarihinde https://www.yesilay.org.tr/documents/file/YABrosurler/TBM_lise_teknoloji_brosur-7e77ab8c-692d-4b99-b35c-130102fc7a35.pdf adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, Ç., Sumuer, E., Adnan, M. ve Yıldırım, S. (2016). A growing fear: Prevalence of nomophobia among Turkish college students. *Information Development*, 32(5), 1322-1331. doi: <https://doi.org/10.1177/0266666915599025>
- Yıldırım, İ. (1997). Sigara alkol ve uyuşturucu kullanan üniversite öğrencilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 147-155.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Addictions, which emerge in two forms as physical and mental addictions, cause serious damage to people and societies. New types of addiction are being added to the existing ones with the development of technology. In various areas, there are struggles against the different types of addiction which are becoming more effective. One of the most important arenas of this struggle is school. In schools, two educational programs, namely Intervention to Addictiveness at School Training Program (OBM) and Training Program on Addiction Prevention of Turkey (TBM) are implemented with the joint protocol of the Green Crescent (Yeşilay) and the Ministry of National Education. The TBM program prepared within the scope of primary prevention consists of studies carried out for minimizing the risk of addiction in individuals who do not have any addictions. The OBM program developed within the scope of the secondary prevention includes studies conducted for those who only try harmful substances before becoming addicted. In addition, implementer training is given to guidance teachers to support these programs.

When the studies conducted between 1997-2019 on addictions, which are among the important issues in education, are considered, it is seen that types of addiction such as smoking, alcohol, technology, and internet and their reasons for emergence; the struggle against addictions in schools; and the contents of studies in the literature were mostly examined. However, a few studies evaluating the opinions of teachers, who play an important role in fighting against addictions, have also been detected in the research. Differently from studies in the literature, some of the participants involved in this study consist of psychological counselors and guidance teachers who have participated in OBM and TBM trainings and actively work in the programs. In addition, the activities performed by teachers of different branches in terms of the fight against addiction were examined and the current situation in schools was reflected. The aim of this study, which has the above-mentioned characteristics, is to reveal the opinions of teachers regarding the addictions encountered in schools.

METHOD

This research, which addresses the addictions encountered in schools, was conducted with the case study design. Case studies enable researchers to interpret the details that cause an event to occur, to make explanations regarding the event, or to evaluate the event. The study group of the research consisted of teachers working in various branches at secondary and high schools located in the central districts of Konya. The teachers who would participate in the study were determined using the maximum variation sampling method. A semi-structured interview form consisting of four main sections was used to collect the data. The data were collected through face-to-face interviews by obtaining permission from the participating teachers and school administrators. Content analysis was performed to analyze the collected data. The data obtained within the context of the content analysis were read in detail and coded. Categories were created based on codes, similarities, and differences. The data were analyzed and interpreted based on the themes created within the framework of the categories and research questions. The researchers first evaluated the data independently and then collectively.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The results of the study reveal that various types of addiction are encountered in schools and that these differ depending on secondary and high schools. Tobacco and technology addictions are more common in secondary schools while more dangerous types, such as drug and alcohol addictions, are encountered in high schools in addition to the tobacco and technology addictions.

When the damages caused by addiction on society are examined, it is seen that the most important impact is the isolation of the individual from the society where he/she lives. Moreover, since the government spends high amounts for the treatment of addicts, they have negative effects on the economy of the country. In addition, it was found that addictions cause many damages that negatively affect the individual's family, friends, and social relations.

In the second research question, it was revealed that addictions mostly had a negative effect on the academic lives of students. These not only negatively affect academic life but also cause serious psychological problems. Furthermore, addictions cause students to face various problems such as being involved in unwanted friend groups and being subject to criminal sanctions at school.

In the third research question, the methods of fighting against addiction encountered in schools were discussed. Twelve participants stated that some efforts were carried out in their schools regarding the fight against addiction and two participants stated that they did not have any information regarding the subject. In addition, the participants mentioned the specific preventive activities of schools in terms of fighting against addiction in schools. Criminal procedures and sanctions applied to students are the most common of these efforts. Criminal

procedures are mostly applied to addiction types such as alcohol, smoking, and drugs. On the other hand, it was detected that schools had no solution to some dangerous addictions and so they sought support from experts. Moreover, some schools cooperate with non-governmental organizations or government agencies to fight against addiction. These efforts are generally carried out within the scope of the joint projects of the Ministry of National Education and the Green Crescent. However, some teachers pointed out that these efforts were superficial and inadequate and were conducted mainly through the guidance service. On the other hand, branch teachers stated that they only verbally warned their students during class and gave them advice on the topic of fighting against addiction.

Within the scope of the fourth research question, the difficulties encountered in the fight against addiction were discussed. Negative attitudes of families are the most important difficulties encountered. In addition, criticisms were made that the family and teachers of the student were not good role models. It was emphasized that the task of teachers is not only giving lessons, but that they are also responsible for being more active regarding the topic of addiction.

When the results obtained are evaluated, it is seen that reasons such as family indifference, problems in the family, and disunity have a significant effect on the emergence of addiction. Children in such families can have a higher tendency to gravitate towards addiction. Tobacco addiction is seen in schools located in rural areas where the socio-economic level is low while technology, drug, and alcohol addictions, which require higher purchasing power, are observed in schools located in central regions.

The efforts to prevent and fight against addiction are started from a very young age in schools. Through these preventive efforts, it is aimed to keep individuals away from drug addiction completely thanks to the life skills taught at an early age. Particularly, non-governmental organizations and government agencies carry out activities regarding the fight against addiction. The programs of Intervention to Addictiveness at School Training Program (OBM) and Training Program on Addiction Prevention of Turkey (TBM), which are implemented with the joint protocol of the Green Crescent and the Ministry of National Education, are among the most significant ones in this issue. Although some positive results have been obtained from these programs, it is noteworthy that the branch teachers, who participated in the interviews, criticized that they did not have enough information about the related projects and that the group carrying out the effort was limited to the guidance service and school administration. Furthermore, although the programs in schools have some positive effects on students' knowledge and awareness levels, the superficiality of the efforts, having them only in the form of presentations, and the lack of appropriate places to implement the programs in some schools prevent the efforts from achieving the desired results.

SUGGESTIONS

In light of the results obtained in the research, first of all, it is necessary to state that families hold the most responsibility in the fight against addiction. Above all, families should exhibit behaviors that will be a good role model for their children. Families should also be in close cooperation with the school management and teachers. In addition, since children spend most of the day in school, being good role models and healthy guidance of teachers to students play an important role in preventing addiction. Furthermore, since the booklets and brochures distributed by non-governmental organizations to provide information do not attract the attention of students sufficiently, different projects that will attract their attention need to be developed. Non-governmental organizations should also continue their activities in the provinces in rural areas. In this way, the country-wide fight against addiction will be achieved. It is possible to state that the fight against addiction should be performed with the cooperation of the government, school, family, and civil society. This is one of the most important conditions of achieving the desired result in this regard.